УДК 159.922:356.13(043.3)

DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-4-2>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ФАХІВЦІВ ІНШИХ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛЬНОТ

Наталія Волинець

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, Україна, 29001
e-mail: natasha_volynets@meta.ua*

Представлено результати порівняльного аналізу гендерних особливостей особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України та психологів, соціальних працівників, соціальних педагогів. Показано, що у психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів показники особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та загальний показник особистісного благополуччя у чоловіків є вищим порівняно з жінками, а показник професійного розвитку та досягнень у жінок є незначно вищим порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя більшості чоловіків та жінок є середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками.

У чоловіків-прикордонників виявлено вищі значення показників особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності, професійно-організаційної мотивації та загального показника особистісного благополуччя порівняно з жінками, а показники особистісної гармонії, професійної самореалізації та самореалізації у жінок-прикордонників є вищими порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя більшості чоловіків та жінок прикордонників є середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками. Серед чоловіків та жінок прикордонників, психологів, соціальних працівників та педагогів виявлено більшість осіб з особистісно-орієнтованим типом благополуччя. Серед чоловіків-прикордонників виявлено значно більше осіб з професійно-орієнтованим та кар'єрно-орієнтованим, а також осіб зі змішаним професійно-кар'єрним типом особистісного благополуччя порівняно з жінками, серед яких не виявлено осіб зі змішаними типами. Показники особистісної гармонії, професійної компетентності й самореалізації, професійного розвитку та досягнень чоловіків та жінок прикордонників мають відмінності та слабкий кореляційний зв'язок зі статтю.

Ключові слова: особистісне благополуччя, особистісна здійсненність життя, особистісна самоефективність та гармонія, професійна компетентність та самореалізація, професійний розвиток та досягнення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особистісне благополуччя в професійній сфері життєдіяльності включає її сенс та цілі, переживання позитивних емоцій, задоволеність роботою, життєвий та професійний досвід та розвиток, загальне особистісне зростання, позитивні відносини з іншими, самоприйняття, автономію тощо, і залежить від включеності в діяльність, відданості справі, високого рівня кваліфікації та професійної майстерності. Безпосередньо особистісне благополуччя працівника впливає на його продуктивність праці та ефективність професійної діяльності, виконання ним професійних обов'язків та загальну професійну успішність в цілому.

Динаміка процесів, пов'язаних із забезпеченням політики рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, наявні перепони на шляху їх реалізації та брак досвіду наочно демонструють потребу у здійсненні постійного і глибокого наукового супроводу діяльності, особливо складників сектору безпеки і оборони України у цій сфері. І без проведення теоретичних і прикладних наукових досліджень у зазначеному напрямку неможливий прогресивний рух та обґрунтування подальших напрямів формування і вдосконалення гендерної політики в діяльності правоохоронних органів та військових формувань України (П. Цигикал) [1, с. 4]. Наразі актуальним постає питання гендерних особливостей переживання особистісного благополуччя персоналом Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України), адже в умовах сьогодення формується новий світогляд щодо якісного життя особистості, яке передусім пов'язане з суб'єктивним переживанням нею власного благополуччя в контексті утвердження цінності гендерної рівності жінки в суспільстві загалом і в системі державного управління зокрема, а також виявлення гендерних відмінностей у переживанні особистісного благополуччя прикордонниками та фахівцями інших професійних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень гендерного аспекту у військовій сфері представлено у працях О. Андрощук, О. Луцького [2], О. Кучмєєва [3], О. Грунтковського [4], Н. Дубчак [5]. Сучасні наукові напрацювання вітчизняних науковців репрезентують різні аспекти гендерних особливостей персоналу ДПС України: психологічні особливості соціалізації майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки (О. Андрощук) [6], психологічний підхід до дослідження гендерних особливостей професійного мислення жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України (О. Шемчук) [7]; гендерний підхід до професійної діяльності (О. Адамчук А. Мірошніченко) [8], гендерні особливості розвитку професійної рефлексії прикордонників (В. Демський) [9], формування професійної готовності до прикордонної служби у курсантів-дівчат (О. Селіванова) [10], особливості реалізації гендерної політики в прикордонному відомстві (О. Андрощук, В. Кириленко) [11]. На жаль, гендерні особливості переживання особистісного благополуччя персоналу ДПС України предметом дослідження сучасних науковців не стали.

Соціально-економічні умови в Україні не дають можливості жінкам насолоджуватись домогосподарством чи самовідданим материнством. Вони змушені в силу обставин чи за власним свідомим вибором шукати свого місця на ринку праці, намагаються віднайти адекватні моделі фемінності, які втілювали б необхідні для виживання цінності та риси. Процеси гендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок мають багато відмінностей. Проте, незважаючи на історично сформовані патріархальні стереотипи, які ще мають місце в сьогоденні і в яких переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо, сучасні українські жінки часто успішність самореалізації пов'язують з кар'єрою та зі статусом у суспільстві. Багато сучасних жінок, що мають сім'ю і працюють поза домом, відчувають перевантаження, пов'язане з необхідністю виконання одночасно сімейних та професійних ролей, що може призводити до виникнення у жінки рольового конфлікту, який може стати причиною психологічного дискомфорту [12], дисгармонії, переживанні психологічного неблагополуччя. Переживання особистісного благополуччя, задоволеність життям та його якістю, переживання комфорту та щастя – є бажаними цінностями, а можливо і метою життя будь-якої особистості, а от гендерні особливості зазначених переживань мають відмінності та залежать від особистісної та професійної здійсненності її життя.

Гендерні відмінності у переживаннях благополуччя проявляються у тому, що для жінок більш важливими є добробут та благополуччя сім'ї, а для чоловіків – досягнення

цілей, реалізація задуманого (Ш. Берн) [13]. Жінкам притаманне або надцінне ставлення до представника протилежної статі, або розчарування в особах протилежної статі й у відносинах з ними, а чоловіки сприймають жінок як загрозовий об'єкт і відчують ворожі почуття (Н. Ярова) [14]. Переживання суб'єктивного неблагополуччя і незадоволеності відносинами пов'язано з дисгармонією інтерперсональних відносин з колегами протилежної статі (С. Духновський) [15]. Фемінні чоловіки частіше задоволені життям та роботою, а у маскулінних чоловіків рівень когнітивної оцінки якості життя є суттєво нижчим (А. Гупаловська) [12]. У структурі соціально-психологічних чинників суб'єктивного благополуччя чоловіків важливу роль відіграють ресурси соціально-психологічної адаптації, якості, які сприяють налагодженню стосунків з людьми, та переживання власної самостійності, а у жінок – здатність налагоджувати глибокі емоційні стосунки з людьми, ресурси для адаптації до соціальних ролей та задоволеність стосунками з батьками (І. Горбаль) [16].

Порівняльний аналіз гендерних особливостей мотивації на успіх, суб'єктивного благополуччя та задоволеності працею показав відсутність значущих відмінностей цих переживань залежно від статі (І. Шестопал) [17]. Зв'язок між статтю та благополуччям повністю опосередкований прямими та позитивними впливами задоволення потреб в автономії, взаємовідносинах та компетентності та задоволення умовами праці, причому нижчі рівні задоволення потреб в автономії, взаємовідносинах та компетентності виявлено у жінок, ніж у чоловіків (Д. Гомес-Байя, А. Люсія-Касадемунт, Х. Салінас-Перес) [18]. Загалом жінки мають більш високий рівень благополуччя, ніж чоловіки. Жінки більш оптимістичні щодо майбутнього життя, ніж чоловіки. В країнах з низьким рівнем доходу чоловіки більш позитивно налаштовані щодо свого майбутнього, ніж жінки. Розрив між благополуччям чоловіків і жінок є більшим в країнах з меншим рівнем розвитку та меншими гендерними правами, а в умовах гендерної рівності рівень благополуччя жінок є вищим (К. Грехем і С. Чаттопадхей) [19].

Метою статті є представлення результатів порівняльного аналізу гендерних особливостей особистісного благополуччя персоналу ДПС України та психологів, соціальних працівників, соціальних педагогів.

Виклад результатів дослідження. Переживання особистісного благополуччя пов'язано з його суб'єктивними сприйняттям і оцінкою, які зумовлені особливостями всіх сфер життя особистості, в тому числі і гендерними особливостями професійного становлення, професійної самореалізації та результатів професійної діяльності. З метою виявлення рівнів та типів особистісного благополуччя було використано авторський скринінг-опитувальник особистісного благополуччя, призначений для експрес-діагностики рівнів переживання (високого, середнього з тенденцією до високого, середнього з тенденцією до низького та низького) та типів переживання особистісного благополуччя (особистісно-орієнтованого, кар'єрно-орієнтованого, професійно-орієнтованого та соціально-орієнтованого). Концептуальною основою скринінг-опитувальника стала структурна модель особистісного благополуччя в середовищі професійної діяльності, відповідно до якої особистісне благополуччя розглядається як складне комплексне психологічне утворення, що містить структурні компоненти особистісної здійсненності, особистісної самоефективності, особистісної гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку й досягнень [20], та розроблена на її основі типологія особистісного благополуччя [21]. Для виявлення гендерних особливостей особистісного благополуччя використано методи психодіагностичного тестування, порівняльний та кореляційний аналіз досліджуваних показників, інтерпретації емпіричних даних,

узагальнення та методи математико-статистичних даних: розрахунки середнього арифметичного та стандартного відхилення для визначення міри центральної тенденції та мінливості досліджуваних показників, U-критерію Манна-Уїтні для виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя залежно від статі.

В емпіричному дослідженні особистісного благополуччя прийняли участь: 1) експериментальна група: 302 військовослужбовці-прикордонники, з них: 203 особи – слухачі курсів перекваліфікації (з них 183 особи – чоловіки, 20 осіб – жінки), 99 осіб – офіцери – слухачі факультету підготовки керівних кадрів (чоловіки), віком від 23 до 55 років, зі стажем служби в ДПС України від 1 до 26 років. У вибірці представлено респондентів з усіх регіональних управлінь ДПС України; 2) контрольна група: 82 психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги Київської, Луганської, Львівської, Харківської, Херсонської та Хмельницької областей, з них: 65 жінок та 17 чоловіків, 34 особи, які мають досвід приватної професійної практики та 48 осіб, які не мають досвіду приватної професійної практики, віком 23–68 років, зі стажем роботи 1–49 років.

За результатами тестування виявлено відмінності у наступних показниках особистісного благополуччя в контрольній та експериментальній групах:

1) За показником особистісної здійсненності життя: високий рівень виявлено у 3 (17,65%) чоловіків та у 18 (27,69%) жінок в контрольній групі та у 135 (47,87%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про те, що цим особам притаманні висока емоційна доступність для себе і для світу, висока гармонійність у ставленні до себе та висока здатність відчувати себе і світ, сильна емоційна чуйність, сильне внутрішнє переживання і співчуття, здатність насолоджуватися життям; здатність конструктивно поводитися з зовнішнім світом, рішуче і відповідально ним керувати, готовність приймати активну участь у власному житті та вибудовувати його. Ці особи мають високо розвинені почуття обов'язку та відповідальності, їхня поведінка характеризується автентичністю та незалежністю; вони здатні емоційно відчувати цінності світу, вибудовувати внутрішнє ставлення до пережитого, виявляти і проживати суб'єктивні цінності, що проявляється, наприклад, в здатності отримувати задоволення, здатності до страждання, здатності розрізняти важливе і неважливе – надавати емоційну значущість пережитим подіям життя, в здатності відчувати емоційну внутрішню співвіднесеність і приймати себе разом зі своїми бажаннями і потребами (здатності до самоприйняття). Вони мають високий рівень осмисленості та спрямованості власного життя, цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та чіткі уявлення про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс; сприймають власне минуле життя та досвід тільки як позитивний, переживають переважно позитивні емоції та позитивно налаштовані на життя; мають високу потребу у цікавій стабільній роботі, в контексті якої планують власне майбутнє життя, яке наповнене можливостями та перспективами. Середній рівень з тенденцією до високої особистісної здійсненності життя виявлено у 14 (82,35%) чоловіків та 39 (60,00%) жінок в контрольній групі та у 114 (40,43%) чоловіків та 13 (65,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про достатні рівні відкритості цих осіб по відношенню до світу та до самих себе; здатності рішуче і відповідально жити в світі, включатися в життя, а також рішучості та відповідальності за нього, розвитку у них почуття відповідальності та включеності у власне життя, турботливого ставлення до нього; розвитку здатності знаходити реальні можливості діяти в будь-яких ситуаціях, приймати персонально обґрунтовані рішення; розвитку їхнього емоційного внутрішнього світу і внутрішньої здатності відчувати ціннісні бази і орієнтуватися на них; здатності до сприйняття та ясності стосовно різноманітних ситуа-

цій, які виникають у їхньому житті; осмисленості та спрямованості власного життя. Вони мають цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та здатність вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Особи з середнім з тенденцією до високого рівнем особистісної здійсненності життя характеризуються переживанням переважно емоційно позитивних станів та почуттів, вони позитивно сприймають власне минуле життя та досвід, мають потребу у цікавій стабільній роботі та перспективні плани на майбутнє, переважно задоволені взаєминами з колегами і співробітниками. Серед чоловіків в контрольній групі осіб з середнім з тенденцією до низького та низьким рівнями особистісної здійсненності життя не виявлено. В контрольній групі серед жінок виявлено 6 (9,23%) осіб, а в експериментальній групі виявлено 33 (11,70%) чоловіків та 4 (20,00%) жінок з середнім з тенденцією до низького рівнем особистісного благополуччя, що свідчить про недостатні рівні відкритості цих осіб по відношенню до світу та до самих себе; знижену здатність рішуче і відповідально жити в світі, включатися в життя, а також недостатні рівні рішучості, відповідальності та включеності у власне життя; знижену здатність знаходити реальні можливості діяти в будь-яких ситуаціях та приймати персонально обгрунтовані рішення; знижену внутрішню здатність відчувати ціннісні базиси і орієнтуватися на них, недостатньо цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та недостатню здатність вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Ці особи частіше переживають емоційно негативні стани та почуття, рідко позитивно сприймають власне минуле життя та досвід, мають недостатньо сформовані потребу у цікавій стабільній роботі та перспективні плани на майбутнє, вони переважно незадоволені взаєминами з колегами і співробітниками. У 2 (3,08%) жінок в контрольній групі виявлено низький рівень особистісної здійсненності життя, що характеризується блокуванням персональних здібностей, закритістю до зовнішнього світу, відсутністю емоційної чутливості до себе та світу; нездатністю насолоджуватися життям та нездатністю дистанціюватися та зберігати внутрішній вільний простір; бездіяльним або малодіяльним способом життя, коли рішення стосовно нього важко приймаються, невпевненістю у прийнятті рішень та в «екзистенційному місці» («чи моє це місце?»), необов'язковістю, стриманістю, незнанням того, що потрібно робити, низькою здатністю витримувати навантаження; відсутністю відчуття персональної включеності в життя, проживання життя в позиції очікування – «глядача» власного життя, а не його творця. Такі особи достатньо стримані та мають низький рівень розвитку почуття обов'язку та проблеми, пов'язані з відповідальністю; вони не здатні швидко приймати життєво важливі рішення, нерішучі і невпевнені у власних рішеннях, їхнє життя не наповнене почуттями, воно є переважно діловим і функціональним. У них відсутня здатність виходити з потоку активності для встановлення рефлексивної дистанції, вони не можуть робити паузи в роботі, і зазвичай дуже швидко реагують на будь-які подразники, не вірять, що можуть контролювати власне життя, живуть «сьогоднішнім та вчорашнім днем», оцінюють власне минуле життя переважно як негативне або фаталістичне, у них відсутні перспективні плани на майбутнє; відсутня потреба в цікавій та стабільній роботі, і вони переважно незадоволені взаєминами з колегами та співробітниками. В експериментальній групі осіб з низьким рівнем особистісної здійсненності життя не виявлено.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 63,18 \pm 1,525$, $\sigma = 6,287$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 61,95 \pm 1,661$, $\sigma = 13,390$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 65,61 \pm 0,604$, $\sigma = 10,147$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 61,90 \pm 2,914$, $\sigma = 13,034$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної здійсненності життя. В цілому середній показник особистісної здійсненності життя у чоловіків як в контрольній, так і в експериментальній групах є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно

з чоловіками. Необхідно зазначити, що середній показник рівня особистісної здійсненності життя у чоловіків-прикордонників є значно вищим порівняно з чоловіками-психологами, соціальними працівниками та соціальними педагогами, а у жінок-прикордонників та жінок-психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів – приблизно однаковий.

2) За показником особистісної само ефективності, високий рівень виявлено у 4 (23,53%) чоловіків та у 18 (27,69%) жінок в контрольній групі та у 72 (25,53%) чоловіків та у 2 (10,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про їхні високі рівні ефективності самоуправління та особистісного зростання у контексті співвіднесення цими особами власних професійних досягнень із досягненнями колег, переживанням органічної єдності власної особистості з обраною професією, усвідомленням власних особистісних якостей як передумов для професійних успіхів та перетворення професійних успіхів на імпульси прогресивного особистісного розвитку; високі рівні здатності до усвідомленого використання індивідуальних властивостей для конструктивного розв'язання суперечностей і досягнення високих результатів у професійній діяльності та усвідомленого їхнього використання у якості стимулів до подальшого особистісного зростання; високі рівні самоповаги, суб'єктивної задоволеності результатами становлення і реалізації в професії, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості. Вони характеризуються внутрішньою узгодженістю професійного самоставлення, позитивним ставленням до себе як до суб'єкта праці і позитивного особистісного змісту самої професії, мають високі рівні прояву потреби у досягненнях і необхідність регулярно-го менеджменту в управлінні організацією. У 12 (70,59%) чоловіків та 41 (63,08%) жінки в контрольній групі та у 187 (66,31%) чоловіків та у 14 (70,00%) жінок в експериментальній групі виявлено середній рівень з тенденцією до високого особистісної самоефективності, а у 1 (5,88%) чоловіка та 4 (6,15%) жінок в контрольній групі та у 23 (8,16%) чоловіків та у 4 (20,00%) жінок в експериментальній групі – середній рівень з тенденцією до низького особистісної самоефективності, що свідчить про відповідні рівні ефективності самоуправління та особистісного зростання у контексті співвіднесення досліджуваними власних професійних досягнень із досягненнями колег, самоповаги, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості; переважання внутрішньої узгодженості професійного самоставлення, прояви потреб у досягненнях і регулярному менеджменті в управлінні. У 2 (3,08%) жінок в контрольній групі виявлено низький рівень особистісної самоефективності, що свідчить про низькі оцінки ними ефективності самоуправління та особистісного зростання, низькі рівні самоповаги, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості; про наявність бажання «усе залишити як є, щоб не було гірше», що впливає на відмову у просуванні по кар'єрних сходинках, коли потрібно переїжджати в інше місто, змінювати або розширювати професійні знання, вміння та навички. Внутрішня конфліктність професійного самоставлення цих осіб виявляється в суб'єктивному відчуженні власних якостей, мотивів і цінностей від процесу і результатів трудової діяльності, і вони відчувають недоречність, незатребуваність в професійній сфері тих особистісних якостей, які осмислюються як особисті переваги в інших сферах життя. Їм притаманний низький рівень прояву потреби у досягненнях, а регулярний менеджмент в управлінні викликає у них напруження (у чоловіків в контрольній групі та чоловіків та жінок в експериментальній групі низький рівень особистісної самоефективності не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 45,35 \pm 1,269$, $\sigma = 5,231$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 44,69 \pm 1,130$, $\sigma = 9,109$) в контрольній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень, а серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 59,25 \pm 0,500$, $\sigma = 8,398$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 56,00 \pm 2,095$, $\sigma = 9,370$) в експе-

риментальній групі – високий рівень особистісної самоєфективності. В цілому середній показник особистісної самоєфективності у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, як в контрольній, так і в експериментальній групах, у яких цей показник є мінливішим порівняно з чоловіками. Середній показник рівня особистісної самоєфективності у чоловіків та жінок-прикордонників є значно вищим порівняно з чоловіками та жінками-психологами, соціальними працівниками та соціальними педагогами. Жінки в обох групах мають нижчий показник особистісної самоєфективності порівняно з чоловіками. При співвіднесенні власних професійних досягнень, життєвих перспектив та можливостей із досягненнями, перспективами та можливостями представників інших професійних спільнот, прикордонники більше задоволені результатами професійного становлення і реалізації в професії і в житті в цілому. Приналежність до професійної спільноти прикордонного відомства сприяє зростанню їхньої самооцінки, впевненості, вмілості, досвідченості та самоуправління власним життям.

3) За показником особистісної гармонії високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 19 (29,23%) жінок в контрольній групі та у 60 (21,28%) чоловіків та у 10 (50,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про високі рівні задоволеністю повсякденною діяльністю, хороше самопочуття та стан здоров'я, відсутність психоемоційної симптоматики, переважання позитивного хорошего настрою та оптимістичного сприйняття майбутнього, переживання піднесення та позитивного впливу роботи та незалежності від інших осіб; високі рівні задоволеності умовами праці та досягненнями в роботі, значущості соціального оточення, до якого можна звернутися по допомогу та підтримку, товариськості та дружелюбності. У діяльності ці особи прагнуть реалізовувати головні особистісні цінності, використовувати власні таланти і досвід для реалізації певної суспільно важливої мети; прагнуть до інтеграції різних стилів життя та втілюють в роботі свої ідеали і цінності. У 10 (58,82%) чоловіків та 33 (50,77%) жінок в контрольній групі та у 161 (57,09%) чоловіків та у 10 (50,00%) жінок в експериментальній групі виявлено середній рівень з тенденцією до високого рівня особистісної гармонії, а у 2 (11,77%) чоловіків і 11 (16,92%) жінок в контрольній групі та у 47 (16,67%) чоловіків в експериментальній групі – середній рівень з тенденцією до низького, що свідчить про відповідні рівні задоволеності повсякденною діяльністю, позитивної самооцінки здоров'я, відсутність психоемоційної симптоматики, переважання хорошего настрою та оптимістичного сприйняття майбутнього; переживання позитивного впливу роботи, орієнтації у кар'єрі на можливості втілювати в роботі свої ідеали і цінності та інтеграцію різних стилів життя; задоволеності умовами праці та досягненнями в роботі; значущості соціального оточення (для спільного вирішення проблем, переживання самотності тощо) та відносин з сім'єю і друзями. У 2 (3,08%) жінок в контрольній групі та у 14 (4,96%) чоловіків в експериментальній групі виявлено низький рівень особистісної гармонії, що свідчить про їхню незадоволеність повсякденною діяльністю, погане самопочуття та стан здоров'я, прояви безсоння, безпричинного неспокою, занадто емоційного реагування на незначні перешкоди, розсіяність, переважання поганого настрою та песимістичного сприйняття майбутнього, пригнічення та переживання негативного впливу роботи, залежності від інших осіб та потребу в усамітненні. Ці особи зазвичай безініціативні, незадоволені умовами праці та досягненнями в роботі, вони не мають в своєму оточенні осіб, до яких можна звернутися по допомогу та підтримку, нетовариські та недружелюбні (у чоловіків в контрольній групі та у жінок в експериментальній групі низький рівень особистісної самоєфективності не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 44,47 \pm 1,665$, $\sigma = 6,866$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 43,35 \pm 1,207$, $\sigma = 9,728$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 41,17 \pm 0,595$, $\sigma = 9,999$) та жінок

($M_{\text{сер}} \pm m = 48,25 \pm 1,579$, $\sigma = 7,063$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної гармонії. В цілому середній показник особистісної гармонії у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок в контрольній групі, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками. В експериментальній групі показник особистісної гармонії у чоловіків є значно нижчим та більш мінливим, ніж у жінок в експериментальній групі, що може бути пов'язано з тим, що жінки-прикордонники більш задоволені повсякденною діяльністю, більш позитивно оцінюють вплив роботи на власну життєдіяльність, відчувають більшу незалежність від інших осіб, в тому числі і фінансову, більш задоволені умовами праці, досягненнями в роботі та можливостями реалізовувати особистісні цінності, таланти і досвід для реалізації певної суспільно важливої мети; більш задоволені можливостями інтеграції різних стилів життя, соціальним захистом та гарантіями тощо порівняно з чоловіками-прикордонниками. Показник особистісної гармонії у жінок-прикордонників є вищим порівняно з чоловіками-прикордонниками, а в групі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів – у чоловіків цей показник є вищим порівняно з жінками.

4) За показником професійної компетентності та самореалізації, високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 17 (26,15%) жінок в контрольній групі та у 93 (32,98%) чоловіків та у 2 (10,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про високі рівні самоставлення цих осіб, інтересу до роботи, професійної затребуваності, професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, високі оцінки результатів професійної діяльності та позитивного ставлення до них з боку інших людей (колег, керівництва тощо), високі рівні задоволеності реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, прагнення працювати у команді та орієнтацією на інтеграцію зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі. Ці особи потребують врахування інтересів персоналу при визначенні трудових функцій. У 11 (64,71%) чоловіків та 40 (61,54%) жінок в контрольній групі та у 156 (55,32%) чоловіків та у 15 (75,00%) жінок в експериментальній групі виявлено середній рівень з тенденцією до високого, а у 1 (5,88%) чоловіка і 3 (4,62%) жінок в контрольній групі та у 33 (11,70%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі – середній рівень з тенденцією до низького професійної компетентності та самореалізації, що свідчить про відповідні рівні переживання інтересу до роботи, професійної затребуваності та професійного самоставлення, професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, оцінки результатів професійної діяльності, задоволеності реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, бажання працювати у команді та орієнтації в кар'єрі на інтеграцію зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі й прояву потреби врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій. У 5 (7,69%) жінок в контрольній групі виявлено низький рівень професійної компетентності та самореалізації, що свідчить про переживання ними конфліктності професійного самоставлення, професійної незатребуваності та негативного або критичного ставлення до них з боку інших людей (колег, керівництва тощо), низькі рівні професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, оцінки результатів професійної діяльності та інтересу до роботи, незадоволеність (бо низький рівень задоволеності) реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, небажання працювати у команді та відсутністю орієнтації на інтеграцію зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі й незначущістю потреби врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій (у чоловіків в контрольній групі та у чоловіків і жінок в експериментальній групі низький рівень професійної компетентності та самореалізації не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 60,00 \pm 2,269$, $\sigma = 9,354$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 56,34 \pm 1,689$, $\sigma = 13,619$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 42,71 \pm 0,579$, $\sigma = 9,718$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 48,00 \pm 1,584$, $\sigma = 7,086$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень професійної компетентності та самореалізації. В цілому середній показник професійної компетентності та самореалізації у чоловіків в контрольній групі є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками. В експериментальній групі показник професійної компетентності та самореалізації є вищим у жінок, що пов'язано з вищими оцінками ними власної професійної затребуваності, компетентності, авторитету, результатів професійної діяльності, вищою задоволеністю реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом тощо порівняно з чоловіками-прикордонниками. В цілому чоловіки та жінки психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги вище оцінюють власну професійну компетентність та можливості для самореалізації, порівняно з прикордонниками, діяльність яких суворо регламентована та обмежена відомчими постановами.

5) За показником професійно-організаційної мотивації високий рівень виявлено у 4 (23,53%) чоловіків та у 19 (29,23%) жінок в контрольній групі та у 80 (28,37 %) чоловіків та у 4 (20,00%) жінок в експериментальній групі, середній рівень з тенденцією до високого – у 12 (70,59%) чоловіків та 41 (63,08%) жінки в контрольній групі та у 194 (68,79%) чоловіків та у 14 (70,00%) жінок в експериментальній групі, а середній рівень з тенденцією до низького – у 1 (5,88%) чоловіка і 4 (6,15%) жінок в контрольній групі та у 8 (2,84%) чоловіків та у 2 (10,00%) жінок в експериментальній групі, що свідчить про відповідні рівні їхньої впевненості у власній спроможності керувати повсякденним та професійним життям, вільно приймати рішення та реалізовувати їх; інтересу до власного життя, його емоційної насиченості та наповненості смыслом; задоволеності самореалізацією та високими оцінками продуктивності і осмисленості прожитого життя, яке дає змісли життя у майбутньому; задоволеності власним прожитим життям, життям в теперішньому та значущості хороших спогадів про минуле та спрямованості у майбутнє; самодостатності та відсутності схильності до самозвинувачення та самоприниження; прояву потреб у винагороді, у креативності та в умовах праці; орієнтації на досягнення успіху через подолання перешкод і вирішення складних професійних завдань, орієнтації на співпрацю, збереження цілісності організації та позитивну мотивацію. У 1 (1,54%) жінки в контрольній групі виявлено низький рівень професійно-організаційної мотивації, що свідчить про її непевненість у власній спроможності керувати повсякденним та професійним життям, фаталізм та переконаність в тому, що життя не підвладне свідомому контролю, що свобода вибору є ілюзорною, і безглуздо будь-що планувати на майбутнє; незадоволеність власним прожитим життям, життям в теперішньому; наявність сумнівів у своїй здатності щось змінити або зробити та схильність до самоприниження та самозвинувачення у власних невдачах (у чоловіків в контрольній групі та у чоловіків і жінок в експериментальній групі низький рівень професійно-організаційної мотивації не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 64,65 \pm 2,126$, $\sigma = 8,767$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 63,88 \pm 1,304$, $\sigma = 10,514$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 64,74 \pm 0,506$, $\sigma = 8,497$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 61,60 \pm 2,629$, $\sigma = 11,758$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень професійно-організаційної мотивації. В цілому середній показник професійно-організаційної мотивації у чоловіків в обох групах є вищим, порівняно з жінками, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками. Показник професійно-організаційної мотивації у чоловіків-прикордонників є незначно вищим порівняно із чоловіками психологами, соціальними працівниками та соціальними педагогами,

у жінок-прикордонників – нижчим порівняно з жінками психологами, соціальними працівниками та соціальними педагогами, що пов'язано з тим, що жінки-прикордонники вважають, що їхнє повсякденне та професійне життя, його емоційна насиченість та наповненість смыслом зумовлюються цілями професійної діяльності і залежать швидше від можливостей, які дає прикордонне відомство, аніж від них самих. На відміну від жінок, чоловіки-прикордонники вважають професійну діяльність та можливості, які дає прикордонне відомство, джерелом для наповнення життя смислами, простором, в якому задовольняються усі їхні потреби, який дає відчуття здійсненості життя, успішності в повсякденній та професійній діяльності.

б) За показником професійного розвитку та досягнень, високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 21 (32,31%) жінки в контрольній групі та у 111 (39,36%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі, середній рівень з тенденцією до високого – у 9 (52,94%) чоловіків та 32 (49,23%) жінок в контрольній групі та у 135 (47,87%) чоловіків та у 10 (50,00%) жінок в експериментальній групі, середній рівень з тенденцією до низького – у 3 (17,65%) чоловіків і 11 (16,92%) жінок в контрольній групі та у 36 (12,77%) чоловіків та у 7 (35,00%) жінок в експериментальній групі, низький рівень – у 1 (1,54%) жінки в контрольній групі (у чоловіків в контрольній групі та у чоловіків і жінок в експериментальній групі низький рівень цього показника не виявлено), що свідчить про відповідні рівні професійного самоприйняття, професійного розвитку, автономності, сформованості професійних цілей, задоволеності рівнем компетентності та професійними досягненнями, позитивними відносинами в колективі, прояву потреб у взаємостосунках та у визнанні, здатності до ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 51,29 \pm 3,316$, $\sigma = 13,674$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 54,35 \pm 1,110$, $\sigma_2 = 8,952$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 57,43 \pm 0,448$, $\sigma = 7,531$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 48,85 \pm 2,307$, $\sigma = 10,317$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень професійного розвитку та досягнень. В цілому середній показник професійного розвитку та досягнень у жінок в контрольній групі є незначно вищим, ніж у чоловіків, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з жінками, що може бути пов'язано з тим, що чоловіки зазвичай оцінюють власні професійні досягнення за критеріями грошового забезпечення та можливостями, які воно дає для забезпечення власної сім'ї, визнання з боку інших осіб, в тому числі не тільки в професійній спільноті, які у психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів є значно нижчими порівняно з іншими професійними спільнотами. В експериментальній групі показник професійного розвитку та досягнень у чоловіків-прикордонників є значно вищим, що пов'язано з тим, що вони, виконуючи ширший спектр професійних функцій порівняно із жінками, мають більші можливості для професійної самореалізації, розвитку, а отже, і для професійних досягнень. Окрім того, професійне життя жінок-прикордонників є не єдиною і переважно не головною сферою їхньої життєдіяльності. Жінки-прикордонники зазвичай ведуть сімейне домогосподарство, ідуть у декретні відпустки, лікарняні по догляду за дитиною тощо, що уповільнює їхнє професійне та кар'єрне зростання та зменшує можливості для професійних досягнень.

За загальним показником особистісного благополуччя високий рівень виявлено у 7 (41,18%) чоловіків та у 20 (30,77%) жінок в контрольній групі та у 96 (34,04%) чоловіків та у 4 (20,00%) жінок в експериментальній групі, середній з тенденцією до високого – у 10 (58,82%) чоловіків та у 39 (60,00%) жінок в контрольній групі та у 179 (63,48%) чоловіків та у 15 (75,00%) жінок в експериментальній групі, середній з тенденцією до низького – у 5 (7,69%) жінок в контрольній групі та у 7 (2,48%) чоловіків та у 1 (5,00%) жінки в

експериментальній групі, низький – у 1 (1,54%) жінки в контрольній групі (у чоловіків в контрольній групі середній з тенденцією до низького рівень та у чоловіків і жінок в експериментальній групі низькі рівні цього показника не виявлено), що свідчить про відповідні рівні особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку та досягнень.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 335,47 \pm 8,932$, $\sigma = 36,827$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 321,49 \pm 7,126$, $\sigma = 57,448$) в контрольній групі та серед чоловіків ($M_{\text{сер}} \pm m = 332,07 \pm 2,031$, $\sigma = 37,098$) та жінок ($M_{\text{сер}} \pm m = 317,80 \pm 6,803$, $\sigma = 30,426$) в експериментальній групі переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісного благополуччя. В цілому середній показник особистісного благополуччя у чоловіків в контрольній та експериментальній групах є незначно вищим, ніж у жінок в цих групах, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя чоловіків психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів є вищим порівняно з жінками за рахунок вищих значень показників особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації та професійно-організаційної мотивації. Особистісне благополуччя чоловіків-прикордонників є вищим порівняно з жінками-прикордонницями за рахунок вищих значень показників особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку і досягнень. Загальний показник особистісного благополуччя чоловіків та жінок психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів є вищим порівняно з чоловіками та жінками прикордонниками, що може бути пов'язано з тим, що їхня діяльність не обмежена єдиноначальством та регламентованістю професійної діяльності та взаємин; більшою можливістю керувати процесом організації, цілями та результатами професійної діяльності, наявністю більш вільного графіка організації роботи, переважна відсутність складних, небезпечних для здоров'я та життя умов праці тощо.

У 9 (52,94%) чоловіків та 43 (66,15%) жінок в контрольній групі та у 166 (58,87%) чоловіків та у 11 (55,00%) жінок в експериментальній групі виявлено особистісно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті як особистісної, так і професійної здійсненності власного життя. Це особи з почуттям вільного власного вибору (свободи), які знаходять реальні можливості дії в будь-яких ситуаціях, приймають персонально обґрунтовані рішення; мають чіткі уявлення про себе як про сильну особистість, здатну вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Вони здатні до самореалізації, готові приймати активну участь у власному житті та вибудовувати його, отримують задоволення від взаємин з керівництвом та колегами, проявляють інтерес до роботи, позитивно ставляться до себе як до фахівців, які можуть реалізувати свій професійний потенціал, мають виражене диференційоване уявлення про себе як представників певної професійної спільноти і в зв'язку з цим сформоване позитивне емоційне самоставлення та ставлення до цінностей професійної спільноти, з якою себе ідентифікують. Ці особи впевнені у своїй професійній компетентності та в тому, що в професійному плані є авторитетом для колег, керівництва, близьких; високо оцінюють результати своєї професійної діяльності та отримують задоволення від реалізації професійного потенціалу. Вони переживають органічну єдність власної особистості з обраною професією, усвідомлюють власні особистісні якості як передумови для професійних успіхів та перетворення професійних успіхів на імпульси прогресивного особистісного розвитку; знають як використати власні індивідуальні властивості для конструктивного розв'язання суперечностей і досягнення високих результатів у професійній діяльності, а також як

використати ці протиріччя і досягнення в якості стимулів до подальшого особистісного зростання. Їхніми провідними кар'єрними орієнтаціями є можливість жити в різних місцях (відсутність стабільності місця проживання) та задоволення потреби у досягненнях. Вони переживають задоволеність повсякденною діяльністю, умовами праці та досягненнями на роботі, піднесення, позитивний вплив роботи та незалежності, у них переважає хороший настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього. У них відсутня психоемоційна симптоматика. Для них велике значення має соціальне оточення. Вони відшуковують можливість втілювати в роботі свої ідеали і цінності, проте можуть переживати самоприпинення як фіксовану установку на негативне оцінювання або втрату смислу своїх індивідуальних якостей в контексті трудової діяльності і професійної кар'єри через самозвинувачення в ситуаціях професійного неуспіху, коли покладають провину на себе незалежно від того, чим насправді зумовлені проблеми чи невдачі на роботі, а вихід з зазначених негативних переживань в позитивний простір та задоволення потреб у винагороді та в умовах праці сприяє переживанню благополуччя. Ці особи мають чітко сформовані професійні цілі та яскраво виражену потребу у визнанні. Вони переживають професійне самоприйняття, прагнуть до професійного розвитку, формують позитивні відносини в колективі, володіють здатністю до ретроспективної рефлексії: аналізу та оцінки здійсненої діяльності, подій, що мали місце в минулому, достатній рівень усвідомлення, розуміння і структурування досвіду, отриманого в минулому, передумов, мотивів, умов, етапів та результатів діяльності, а також можливих помилок, причин власних невдач та успіхів; здатності до ситуативної рефлексії: самоконтролю поведінки в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатності до обмірковування особистістю своєї поточної діяльності та розгортання процесів прийняття рішення; схильності до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.

У 6 (35,29%) чоловіків та 7 (10,77%) жінок в контрольній групі та у 61 (23,63%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі виявлено професійно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається як процес самореалізації як професіонала. Це особи, які мають чіткі уявлення про власну спроможність вибудовувати життя у відповідності з власними цілями та уявленнями про його смисл; несуть відповідальність за себе і своє життя, спроможні доводити до кінця рішення, прийняті на підставі особистих цінностей з усвідомленням обов'язковості цього для себе або зобов'язань перед іншими людьми. Вони позитивно сприймають власне минуле як досвід, що сприяє їхньому розвитку і є передумовою сьогоденного життя, що виражається у теплому, сентиментальному ставленні по відношенню до минулого, та орієнтовані на перспективне майбутнє: мають цілі і плани на майбутнє, планують досягнення майбутніх цілей і отримання винагород тощо; переживають переважно емоційно позитивні стани та задоволення потреби у цікавій роботі; задоволення від реалізації професійного потенціалу та від задоволення потреби у досягненнях. Вони впевнені у своїй професійній компетентності, вмілості, досвідченості. На загальному позитивному фоні самоставлення у осіб з професійно-орієнтованим типом особистісного благополуччя переважає стан суб'єктивної задоволеності наявним рівнем розвитку професійно важливих знань, умінь і навичок, здібностей і особистісних якостей, що поєднується з почуттям самодостатності, автономії під час здійснення професійних обов'язків і прийняття професійних рішень. Умовою особистісної самоефективності цих осіб є відсутність стабільного місця проживання та/або можливість отримання досвіду в різних установах (організаціях тощо). Вони переживають значущість соціального оточення в контексті спільного вирішення проблем, розширення відносин з сім'єю, друзями, коле-

гами; переживають процес власного життя через інтерес до нього, його високу емоційну насиченість та наповненість смыслом та володіють здатністю до перспективної рефлексії: аналізу майбутньої діяльності та поведінки, планування, прогнозування можливих наслідків тощо, що проявляється у ретельному плануванні деталей власної поведінки, зверненні до майбутніх подій, орієнтації на майбутнє.

У 7 (10,77%) жінок в контрольній групі та у 28 (9,93%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі виявлено кар'єрно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається як результат успіхів в кар'єрі. Ці особи мають яскраво виражену потребу у цікавій роботі та орієнтовані на стабільність роботи як постійної роботи з мінімальною ймовірністю звільнення. Їхньою провідною кар'єрною орієнтацією є інтеграція зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і з'єднання різних функцій організації, що забезпечують їм можливості для лідерства, високого доходу, підвищених рівнів відповідальності і можливості здійснити вагомий внесок в успіх організації. Вони переживають особистісне благополуччя за умови володіння владними повноваженнями, що дають можливість для прийняття ключових рішень, та управління людьми, проектами тощо зі значними делегованими повноваженнями. Для них важливим є врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій та робота в команді. Вони переживають задоволення потреби у досягненнях та орієнтовані на регулярний менеджмент в управлінні; інтеграцію стилів життя як спосіб збереження гармонії між особистим життям і кар'єрою як зрівноваження різних сфер життєдіяльності – кар'єри, сім'ї, особистих інтересів тощо. Для них кар'єра асоціюється із загальним стилем життя, зрівноважуючи особисті потреби, потреби сім'ї та кар'єри, відповідно в організаційних відносинах вони потребують також врахування їхніх особистісних і сімейних потреб. Вони переживають задоволення потреб у винагороді та в умовах праці, у них переважають позитивні стимули винагороди та заохочення у мотивації, вони потребують переважання в управлінні цілісності над дезінтеграцією та інноваційності над консервативністю організації професійної діяльності персоналу, а також переважання у відносинах співпраці, які сприяють переживанню особистісного благополуччя. Ці особи переживають задоволеність рівнем компетентності та задоволеність у реалізації потреб у взаємостосунках та у визнанні, а також володіють здатністю до ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії.

У 1 (5,88%) чоловіка та 3 (4,62%) жінок в контрольній групі та у 21 (7,45%) чоловіків та у 3 (15,00%) жінок в експериментальній групі виявлено соціально-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті соціальних взаємодій. Це особи, які переживають переважно емоційно позитивні стани та отримують задоволення від реалізації потреби у цікавій роботі. Вони реалізують власний інтерес до роботи та отримують задоволення від взаємин з керівництвом; переживають задоволення потреби у досягненнях; задоволеність умовами праці, у них переважає хороший настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього; отримують задоволення від атмосфери згуртованої єдності, що дає можливість працювати в «общинній» спільноті, яка формується на взаємних симпатіях, групових інтересах, групових нормах поведінки і орієнтована на мотивування до здійснення професійної діяльності, а також у задоволенні потреб у винагороді, в умовах праці та креативності. Провідною кар'єрною орієнтацією осіб з соціально-орієнтованим типом особистісного благополуччя є виклик, пов'язаний з успіхом подолання ними перешкод, з вирішенням нерозв'язаних складних проблем, готовністю працювати в особливих та/або екстремальних умовах діяльності, в середовищі складних міжособистісних відносин, а процес боротьби і перемога є важливішими для них, ніж конкретна сфера діяльності або кваліфікація. Особи з цим типом особистісного благополуччя мають яскраво

виражену потребу у формуванні та підтримці довгострокових стабільних взаємостосунків за значної близькості взаємин, які базуються на довірі.

У 5 (6,10%) осіб в контрольній групі та у 6 (1,99%) осіб в експериментальній групі виявлено комбіновані типи особистісного благополуччя, які містять характеристики двох відповідних типів благополуччя, що може бути пов'язано з їхнім прагненням реалізуватися в декількох сферах життєдіяльності: 1) в контрольній групі: у 3 (4,62%) жінок – змішаний професійно-кар'єрно-орієнтований тип, у 1 (5,88%) чоловіка – змішаний особистісно-соціально-орієнтований тип, у 1 (1,54%) жінки – змішаний професійно-соціально-орієнтований тип, у 1 (1,53%) жінки – змішаний особистісно-професійно-орієнтований тип; 2) в експериментальній групі: у 6 (2,12%) чоловіків – змішаний професійно-кар'єрно-орієнтований тип.

В цілому як серед психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів, так і серед прикордонників виявлено найбільше осіб з особистісно-орієнтованим типом благополуччя. В групі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів у жінок виявлено більший відсоток осіб з особистісно-орієнтованим, з кар'єрно-орієнтованим та змішаними типами благополуччя та менший – з професійно-орієнтованим та соціально-орієнтованими типами порівняно з чоловіками, серед яких відсутні особи з кар'єрно-орієнтованим типом. В групі прикордонників у чоловіків виявлено більший відсоток осіб з особистісно-орієнтованим, з професійно-орієнтованим і змішаними типами благополуччя та менший – з кар'єрно-орієнтованим та соціально-орієнтованими типами порівняно з жінками, серед яких відсутні особи зі змішаними типами особистісного благополуччя.

З метою виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя залежно від статі було проведено розрахунки U-критерію Манна-Уїтні, результати яких показали відсутність суттєвих відмінностей розподілу усіх показників особистісного благополуччя залежно від статі в групі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів. За результатами розрахунків U-критерію Манна-Уїтні, в групі прикордонників за такими показниками особистісного як особистісна здійсненність життя, особистісна самоефективність, професійна компетентність та самореалізація, професійно-організаційна мотивація, загальний показник та тип благополуччя виявлено відсутність суттєвих відмінностей розподілу цих показників особистісного благополуччя залежно від статі. Окрім того, виявлено на рівні високої статистичної значущості наявність відмінностей особистісної гармонії ($U=1655,00$, при $p=0,002$) та професійного розвитку та досягнень ($U=1502,50$, при $p<0,001$) залежно від статі.

Результати кореляційного аналізу показників особистісного благополуччя показали відсутність залежності показників особистісного благополуччя від статі в групі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів, а в групі прикордонників виявлено, що показники особистісної гармонії ($r_s=-0,178$, при $p=0,002$), професійної компетентності й самореалізації ($r_s=-0,130$, при $p=0,024$), професійного розвитку та досягнень ($r_s=0,202$, при $p<0,001$) чоловіків та жінок прикордонників вирізняються та мають слабку залежність від статі.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження показало, що в групі психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів виявлено незначне переважання середніх значень особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та загального показника особистісного благополуччя у чоловіків порівняно з жінками. Середні значення професійного розвитку та досягнень у жінок є незначно вищим порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя більшості чоловіків та жінок є

середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками. Серед чоловіків та жінок виявлено більшість осіб з особистісно-орієнтованим типом благополуччя. Серед чоловіків виявлено значно більше осіб з професійно-орієнтованим типом благополуччя та не виявлено осіб з кар'єрно-орієнтованим типом благополуччя порівняно з жінками, серед яких виявлено більше осіб зі змішаними типами особистісного благополуччя. А в групі прикордонників виявлено переважання середніх значень особистісної здійсненності життя, особистісної самоєфективності, професійно-організаційної мотивації та загального показника особистісного благополуччя у чоловіків порівняно з жінками. Середні значення особистісної гармонії, професійної самореалізації та самореалізації у жінок-прикордонників є вищим порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя переважної більшості чоловіків та жінок прикордонників є середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками. Серед чоловіків та жінок виявлено переважну більшість осіб з особистісно-орієнтованим типом благополуччя. Серед чоловіків виявлено значно більше осіб з професійно-орієнтованим та кар'єрно-орієнтованим, а також осіб зі змішаним професійно-кар'єрним типом особистісного благополуччя порівняно з жінками, серед яких не виявлено осіб зі змішаними типами. Показники особистісної гармонії, професійної компетентності й самореалізації, професійного розвитку та досягнень чоловіків та жінок прикордонників мають відмінності та слабкий кореляційний зв'язок зі статтю.

Список використаної літератури

1. Цигикал П. Вітальне слово. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 квітня 2018 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. 336 с.
2. Андрощук О.Ю., Луцький О.Л. Гендерний аспект у військовій сфері. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_1_20.
3. Кучмєєв О.О. Психологічні особливості міжособистісних стосунків жінок-військовослужбовців : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2010. 20 с.
4. Грунтковський О.Л., Жалюк С.М., Загрий С.В. Гендерна складова у процесі розвитку Збройних Сил України. *Крила України*. 16.03.2010. URL : http://www.sociocenter.vn.ua/untermenu.php?hp_id=9&m_id=60.
5. Дубчак Н.І. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №4(9). URL : <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/9/25.pdf>.
6. Андрощук О.Ю. Психологічні особливості соціалізації майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2009. 217 с.
7. Шемчук О.М. Психологічний підхід до гендерних особливостей мислення. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 658–669. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2015_28_56.
8. Адамчук О.В., Мірошніченко А.А. Гендерний підхід до професійної діяльності. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 25 квітня 2018 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. 336 с. С. 14–15.
9. Демський В.В. Психологічні особливості розвитку професійної рефлексії офіце-

- рів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2008. 23 с.
10. Селіванова О.В. Формування професійної готовності до прикордонної служби в курсантів-дівчат : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2004. 193 с.
 11. Андросчук О.Ю., Кириленко В.А. Окремі аспекти реалізації гендерної політики в прикордонному відомстві. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 25 квітня 2018 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. С. 18–20.
 12. Гупаловська В. Гендерні детермінанти суб'єктивного благополуччя жінок: теоретичний аналіз. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. № 4. С. 208–223. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/27425>.
 13. Берн Ш.М. Гендерная психология. Санкт-Петербург : Нева, 2001. 320 с.
 14. Яровая Н.А. Особенности гендерных установок лиц с разным уровнем психологического благополучия. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 3 (33). С. 158–167. URL : <http://psysocwork.onu.edu.ua/article/view/135245/132062>.
 15. Духновский С.В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум. Санкт-Петербург : Речь, 2009. 141 с.
 16. Горбаль І.С. Соціально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя пенсіонерів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / НАПН України ; Ін-т соц. та політ. психології. Київ, 2016. 271 с.
 17. Шестопад І.А. Гендерні особливості професійної самореалізації особистості. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2016. Випуск 34. С. 614–623. URL : <http://problemps.kpnu.edu.ua/en/>.
 18. Gómez-Baya D., Lucia-Casademunt A. M., Salinas-Pérez J. A. Gender Differences in Psychological Well-Being and Health Problems among European Health Professionals: Analysis of Psychological Basic Needs and Job Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018 Jul; 15(7): 1474. DOI: 10.3390/ijerph15071474.
 19. Graham C., Chattopadhyay S. Gender and Well-Being around the World. *International Journal of Happiness and Development*. 2013. Vol. 1. No. 2. P. 212–232. DOI: 10.1504/IJHD.2013.055648.
 20. Волинець Н.В. Емпірична модель особистісного психологічного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія*. 2018. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2018_2_5.
 21. Волинець Н.В. Уровни и типы личностного благополучия персонала Государственной пограничной службы Украины. *European Journal of Education and Applied Psychology*. #4. 2018. С. 3–8.

COMPARATIVE ANALYSIS OF GENDER PECULIARITIES OF PERSONAL WELL-BEING PERSONNEL OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE AND REPRESENTATIVES OF OTHER PROFESSIONAL GROUPS

Nataliia Volynets

*National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky,
Shevchenko Str., 46, Khmelnytsky, Ukraine, 29001
e-mail: natasha_volynets@meta.ua*

The results of the comparative analysis of gender characteristics of personal well-being of the State Border Guard Service of Ukraine and psychologists, social workers, social educators are presented. It is shown that the indicators of personal feasibility of life, personal self-efficacy and harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation, and a general indicator of personal well-being of men psychologists, social workers and social educators are higher than of women, and that the indicator of professional development and achievements in women is slightly higher compared to men. The personal well-being of the overwhelming majority of men and women is average, with a tendency to high, however, the personal well-being of men is higher compared to women.

It is founded that men-border guards have higher values of indicators of personal feasibility of life, personal self-efficacy, professional-organizational motivation and overall personal well-being as compared to women. The indicators of personal harmony, professional self-realization and self-realization in women-border guards are higher compared to men. The personal well-being of the vast majority of men and women of the border guards is average with a tendency to high, however, the personal well-being of men is higher than that of women.

Among the men and women of the border guards, psychologists, social workers and teachers, an overwhelming majority of people with a person-oriented type of well-being were identified. Among male border guards there were found significantly more persons with professional-oriented and career-oriented types of personal well-being, as well as persons with mixed professional-career-oriented type of personal well-being compared to women, among whom the persons with mixed types were not found. Indicators of personal harmony, professional competence and self-realization, professional development and achievements of men and women of the border guards have differences and a weak correlation with gender.

Key words: personal well-being, personal fulfillment of life, personal self-efficacy and harmony, professional competence and self-realization, professional development and achievement.